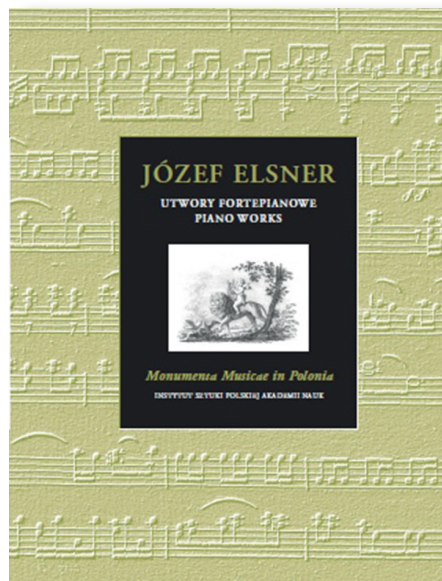

został oddzielony czerwoną linią; notabene ta gra czerni i czerwieni nasuwa skojarzenia ze średniowiecznymi drukami i tym samym wzmacnia wrażenie obcowania z typograficznym dziełem sztuki. Książka jest zaopatrzona w starannie wybrane ilustracje. Są na nich uwiecznione osoby i miejsca, a także niektóre wydarzenia. Zamieszczono też reprodukcje kilku cennych dokumentów, m.in. meldunku Chopina w paryskiej książce adresowej.

Do opracowania pozostała Autorom korespondencja powstała w ostatniej dekadzie życia Chopina. Ale na tym nie koniec: zaplanowano jeszcze wydanie w tomie czwartym listów o Chopinie, w których znajdują się wzmianki o kompozytorze, napisanych w czasie jego życia oraz po śmierci (datą graniczną będzie rok 1881, w którym zmarła Izabella Barcińska, ostatni członek najbliższej rodziny kompozytora). Tak szeroko zakrojone przedsięwzięcie zasługuje na nazwę pomnikowego. Dotychczas tworzono pomniki literatury muzycznej; zaproponowanie takiego ujęcia gatunkowego dla omawianej publikacji traktuję jako gest porozumienia z czytelnikami, którzy z pewnością docenią jej wartość jako wielkiej chopinologicznej syntezy.

ALINA ŻÓRAWSKA-WITKOWSKA

Józef Elsner

Utwory fortepianowe / Piano Works

w serii *Monumenta Musicae in Polonia*, E: *Opera selecta*,
wyd. Jerzy Morawski
Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2016.
Oprawa twarda druk lub pdf online, 299 s.
Wydanie polsko-angielskie.
ISBN 9788365630124.
Przybliżona cena: 120 zł

To kolejny tom ze znakomitej dokumentacyjno-źródłowej serii *Monumenta Musicae in Polonia*, założonej w roku 1951 przez Józefa M. Chomińskiego i od roku 1964 wydawanej przez Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk. Publikowane są w niej – jak czytamy na internetowej stronie serii – w postaci faksymilowej lub w formie edycji krytyczno-muzycznej „najcenniejsze polskie, związane z Polską lub zachowane w Polsce, a powstałe do XIX wieku źródła muzyczne i muzyczno-teoretyczne”. Obecnie redaktorem naczelnym serii jest Barbara Przybyszewska-Jarmińska.

Prezentowany tu opasły tom (512 stron dużego formatu), sfinansowany w ramach programu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Narodowy Program

Rozwoju Humanistyki”, otwiera w *Monumenta Musicae in Polonia* nową serię E – *Opera selecta*. Zawiera – jak podaje we wstępie Jerzy Morawski, autor tej edycji – „wszystkie znane i zachowane utwory fortepianowe Józefa Elsnera”, tj. „kompozycje przeznaczone do wykonania na fortepianie, klawikordzie, klawesynie i innych znanych typach strunowych instrumentów klawiszowych, jakimi Elsner mógł dysponować” (s. 15). Podkreślić należy, że to pierwsze przedsięwzięcie prezentujące cały fortepianowy dorobek tego muzyka i działacza muzycznego, nade wszystko zaś wybitnego pedagoga, mistrza nie tylko Fryderyka Chopina, ale też grona innych cenionych polskich twórców – Ignacego Feliksa Dobrzyńskiego, Tomasza Nideckiego, Józefa Nowakowskiego, Józefa Krogulskiego, Augusta Freyera.

Józef Elsner, urodzony w 1769 roku w Grodkowie (Grottkau) na Śląsku Opolskim, pierwszych 30 lat życia spędził w katolickim środowisku niemieckim (pruskim, austriackim) na pograniczach narodowościowych i kulturowych (Grodków, Wrocław, Wiedeń, Brno, Lwów). Do Warszawy przybył w roku 1799 i osiadł w niej na stałe, choć później przyznał: „Nie miałem nigdy zamiaru jechania do Polski, tym mniej zamieszkania w tym kraju, słowem, stania się tamże krajowcem i następnie rozwinięcia działalności artysty” (Józef Elsner, *Sumariusz moich utworów muzycznych*, Kraków 1957, s. 93). Los jednak zrzucił inaczej i stał się Elsner opoką polskiej kultury muzycznej, przez ponad 30 lat (1799–1831) stanowiąc rodzaj „muzycznej instytucji” Warszawy i rozwijając w swej twórczości polski styl narodowy. Zmarł w roku 1854 we własnym majątku Elsnerów pod Warszawą (dziś część dzielnicy Targówek).

Trudne do przecenienia zasługi Elsnera dla polskiej kultury muzycznej obejmują wyjątkowo szerokie obszary jego działalności i twórczości. Był nie tylko pedagogiem – zresztą jedynym bodajże muzykiem, którego Uniwersytet Warszawski zaszczylił w 1821 roku stanowiskiem, a w 1824 tytułem

profesora – ale też kompozytorem, dyrygentem, wydawcą, teoretykiem, publicystą, organizatorem życia muzycznego. W zakresie twórczości kompozytorskiej na pierwszy plan wysuwają się, tak ze względu na wartość artystyczną, jak społeczne znaczenie, dzieła religijne i operowe. Kompozytorskie dokonania Elsnera uznane zostały już za jego życia, o czym świadczą liczne edycje dzieł w kraju i za granicą (Lwów, Warszawa, Poznań, Wrocław, Wiedeń, Paryż, Lipsk, Berlin, Offenbach), a także poświęcone mu leksykograficzne artykuły (Ernst Ludwig Gerber, 1812; Wojciech Bogusławski, 1823; Carl Julius Adolph Hoffmann, 1830; Gustaw Schilling, 1835).

Choć fortepianowy dorobek Elsnera nie jest zbyt obfity (podobnie zresztą jak w przypadku pozostałych znanych nam utworów instrumentalnych) i stanowi margines, w dodatku ten mniej ambitny, jego twórczości, to odzwierciedla powszechną wówczas praktykę w tym zakresie. Nadto zaś ze względu na przekazywane przez Elsnera cenne doświadczenia kompozytorskie młodemu Chopinowi wart jest szczególnej uwagi. Fortepianowe kompozycje Elsnera służyły zapewne celom dydaktycznym, wykonywane być też mogły podczas koncertów, nade wszystko jednak grać je musieli w zaciszu domowym amatorzy muzyki. Jak skonstatował Morawski, „niemal wszystkie utwory fortepianowe Elsnera powstały w ciągu niespełna dziesięciu lat na przełomie XVIII i XIX w.” (s. 18), a szczególny wysyp drobnych utworów miał miejsce w latach 1803–05, kiedy to Elsner założył i wydawał pierwszy w Polsce miesięcznik muzyczny „Wybór Pięknych Dzieł Muzycznych i Pieśni Polskich”, przeznaczony dla melomanów, w którym zamieszczał m.in. własne utwory.

Wzorcową w swoim rodzaju edycja wszystkich fortepianowych dzieł Elsnera stanowi owoc wieloletnich, żmudnych i dociekliwych badań Jerzego Morawskiego. Poprzedzona wstępem edytora i notą edytorską, a zwieńczona dociekliwym

komentarzem krytycznym (tłumaczonymi także na język angielski), podzielona została na 2 podstawowe, choć niesymetryczne co do liczby zawartych w nich utworów, działy. Dział pierwszy to utwory solowe, w nim zaś na część pierwszą składają się kompozycje oryginalne, uszeregowane w czterech systematycznych grupach – sonaty, wariacje, rondo i formy taneczne, część drugą natomiast stanowią Elsnerowskie opracowania i transkrypcje (w tym utworów własnych). Dział drugi obejmuje utwory na 4 ręce i zastosowany w nim został taki sam układ systematyczny jak w dziale pierwszym. W sumie opublikowanych zostało 39 utworów. W obszerniejszym dziale pierwszym (utwory na 2 ręce) znalazły się: 3 sonaty (B-dur, D-dur i F-dur); 1 wariacje – na temat marsza z opery *Przerwana ofiara* Petera Wintera; 3 rondo – 2 à la mazurek i jedno à la krakowiak; 13 polonezów, w tym polonez na temat z opery *Axur, król Ormus* Antonia Salieriego; 12 opracowań – transkrypcje, przeróbki i wyciążki fortepianowe orkiestrowych utworów Elsnera: polonezów, utworów operowych i muzyki do przedstawień teatralnych, marszów, w tym utworów w swej pierwotnej wersji nieznanach. Skromniejszy objętościowo dział drugi (na 4 ręce) obejmuje jedynie 1 sonatę (B-dur op. 16) i 6 polonezów.

Edycji tych utworów, której podstawę źródłową stanowią „nieliczne autografy, półautografy, rękopiśmienne kopie, a przede wszystkim wczesne druki” (s. 19), towarzyszy obszerny i pieczołowicie opracowany komentarz krytyczny, wnikliwie omawiający problemy wydawnicze, nadto zawierający szczegółowe uwagi do każdego z publikowanych utworów – opisy źródeł, wiadomości o genezie, powstaniu i datowaniu kompozycji, wykazy wariantów i korektur. To informacje interesujące przede wszystkim badaczy, ale niewątpliwie przydatne też historycznie zorientowanym wykonawcom.

Mimo bowiem wstrzeźliwej artystycznej oceny fortepianowych dzieł Elsnera zasługują one na baczną uwagę, zwłaszcza w kontekście utworów Chopina z jego

warszawskiego okresu życia, pisanych przecież pod pedagogicznym nadzorem Elsnera, jak np. *Sonata c-moll* op. 4, *Rondo à la Mazur* op. 5, *Rondo à la Krakowiak* op. 14, *Trio g-moll* op. 8 (w finale krakowiak), cykle wariacji – w tym *Wariacje B-dur* op. 2 na temat duetu „Là ci darem la mano” z opery Wolfganga Amadeusza Mozarta *Don Juan*, młodzieńcze polonezy i mazurki czy też skomponowane tuż po zakończeniu nauki u Elsnera 2 koncerty fortepianowe – *f-moll* op. 21 (w finałowym *Rondo* elementy mazura) i *e-moll* op. 11 (w finałowym *Rondo* rytm krakowiaka). Wiele już napisano o źródłach twórczości Chopina, wskazując na jej związki z dziełami Johanna Sebastiana Bacha, Wolfganga Amadeusza Mozarta, Ludwiga van Beethovena, Niccolò Paganiniego, twórców opery włoskiej, przedstawicieli stylu brillant czy też z polskim folklorem, ale wciąż chyba nie dość wnikliwie przyglądano się zależnościom Chopina od Elsnera. Teraz okazja taka się nadarza.

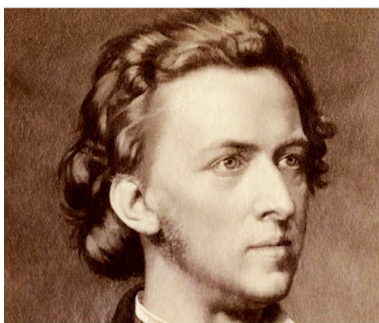
Fryderyk Chopin, najwybitniejszy uczeń Elsnera, miał bowiem dla swego mistrza szczególny respekt i wdzięczność, cenił jego wiedzę i talent, czego wyrazy dawał przez całe swe życie. Kiedy w Wiedniu w 1829 roku tamtejsza prasa dziwiła się umiejętnościom Chopina zdobytym przezeń w prowincjonalnej Warszawie, odpowiedział on: „z panem Żywnym [Wojciechem, pierwszym nauczycielem Fryderyka] i Elsnerem największy osioł by się nauczył” (list Chopina do rodziny, 19 VIII 1829). Rok później Chopin wyznawał: „Jakkolwiek nic nie jestem, ale [...] gdybym był się od Elsnera nie uczył, który mi umiał do przekonania przemówić, pewno bym mniej jeszcze umiał jak dzisiaj” (list do Tytusa Woyciechowskiego, 10 IV 1830). O tym, jak Elsner przemawiał do przekonania swego ukochanego ucznia i jaką stosował wobec niego metodę dydaktyczną, dowiadujemy się z jego listu do Fryderyka, w którym pisał: „W nauce kompozycji nie należy podawać przepisów, szczególnie uczniom, których zdolności są widoczne; niech sami je wynajdą, by mogli

niekiedy sami siebie przewyższyć, niech mają środki znalezienia tego, czego jeszcze nie znaleziono. W mechanizmie sztuki [...] nie tylko trzeba, żeby uczeń zrównał się z mistrzem swoim i przeszedł go, ale żeby jeszcze miał i coś własnego, czym by także mógł świecić” (list z 27 XI 1831). Metoda ta w przypadku Chopina dała rezultaty nadzwyczajne, abstrahując oczywiście od jego – wcześniej zresztą zauważonego przez Elsnera – geniuszu.

W serii *Monumenta Musicae in Polonia* zapowiedziane są też kolejne tomy poświęcone Elsnerowi: katalog tematyczny jego utworów, wydania pieśni, muzyki kameralnej, 2 tomów mszy, opery *Król Łokietek*, czyli *Wiśliczanki*. Z pewnością możemy się spodziewać edycji przygotowanych równie starannie tak pod względem treści, jak szaty graficznej co omawiany tu wolumen.

Frédéric Chopin

A Research and Information Guide

William Smialek
and Maja Trochimczyk

IRENA PONIATOWSKA

Frédéric Chopin. A Research and Information Guide

(drugie wyd.) William Smialek i Maja Trochimczyk
Routledge Music Bibliographies, New York–London,
Routledge 2015.

Oprawa twarda, xlix + 280 s.

ISBN 9780415998840 (druk); ISBN 9780203881576
(e-book).

Przybliżona cena: € 160

Drugie wydanie przewodnika po literaturze chopinowskiej, z zaznaczeniem najważniejszej dyskografii Chopina, autorstwa Mai Trochimczyk, jest uzupełnioną i poprawioną wersją edycji Williama Smialka, *Frédéric Chopin. A Guide to Research* (Garland Publishing Inc., New York 2000). Na zamówienie wydawnictwa Routledge autorka wyselekcjonowała z piśmiennictwa o Chopinie powstałego w okresie ostatnich 15 lat wszystkie ważne opracowania (z uwzględnieniem wielu artykułów) i zweryfikowała pozycje wcześniejsze. Zaznacza w przedmowie, że dotyczy to głównie obszaru krajów anglojęzycznych, Francji, Niemiec i Polski. Okres 1999–2014 odznaczał się znaczną intensyfikacją w zakresie badań i wydawnictw dotyczących Chopina i jego dzieła. Obejmuje on